

gaire era el director d'estudis d'època moderna i contemporània de la institució, Stéphane Michonneau, que des del primer moment es va interessar pel projecte i l'ha vetllat, i esperonat, perquè s'hagi convertit en el llibre que avui tenim a les mans. Diu Ettinghausen que Duque de Estrada i Contreras «són homes que —anticipant-se amb quatre segles a una coneguda marca de cervesa— allà on van, triomfen» (p. 106); esperem que aquesta sigui també la merescuda fortuna d'aquest recull.

Eulàlia MIRALLES
Universitat de València
Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana

JULIÀ, Jordi (2014): *L'ofici i el do. Poesia i concepcions estètiques a la literatura catalana d'inicis del nou-cents*. Manacor: Edicions Món de Llibres, 272 p.

En la seva edició de l'any 2014, el Premi Ciutat de Manacor va guardonar en la modalitat d'assaig l'estudi *L'ofici i el do*, presentat al certamen pel professor, crític i poeta Jordi Julià (Granollers, 1972), que, de la mateixa manera que afegia així un nou títol a la seva notable producció assagística —en la qual destaquen obres com *Modernitat del món fungible* (2006), *Poètica de l'exili* (2011) o *L'abrupta llengua* (2013)—, sumava també una distinció a una trajectòria plena de reconeixements d'aquesta índole. Qui sap si pensant en aquella idea de Wallace Stevens segons la qual la teoria de la poesia és la vida de la poesia, Julià signava llavors un original que palesa obertament un viu interès per un gènere que el seu autor coneix alhora com a practicant i com a expert, i que en aquesta ocasió torna a convertir en objecte d'estudi, però des d'un biaix volgutament poc convencional: tot i abastar testimonis d'un període molt concret de l'evolució de la poesia catalana (pràcticament tots els textos considerats a l'obra pertanyen a la primera dècada del segle XX), la seva orientació no és primordialment històrica, sinó teòrica i comparatista. El seu títol i subtítol no podrien ser més precisos: el llibre tracta d'aclarir els termes del debat estètic que ara fa poc més d'un segle enfrontava els poetes i crítics de casa nostra, i de fer-ho sota el signe d'aquella oposició que des d'Horaci i la seva *Epístola als Pisons* més bé ha polaritzat les opinions creatives a l'entorn del veritable origen de l'expressió poètica. *L'ofici i el do* reproduceix, en rigor, la mateixa dualitat que amb la nomenclatura llatina d'*ars* i *ingenium* ha distingit tradicionalment els partidaris del treball formal consciencios, de reglada disciplina tècnica, d'aquells altres defensors d'un talent natural d'indomable i genial inspiració —en altres paraules, de la «intensitat» enfrontada a l'«ordre», per dir-ho com Josep Carner va fer-ho en el seu dia per explicar la diferència radical entre la lírica de Maragall i la de Costa i Llobera.

L'autor prologa el seu assaig amb una declaració de principis que no solament fa explícita la intenció que l'anima, sinó la naturalesa exacta del mètode que pensa posar en pràctica. En la seva opinió, la comprensió dels canvis experimentats per la poesia catalana en el seu accés a la modernitat (*grosso modo*, en el pas convuls del segle XIX al XX) ha quedat massa sovint condicionada —negativament— per un ús estereotipat d'algunes etiquetes crítiques (Modernisme, Noucentisme, Escola Mallorquina) que han acabat esdevenint uns improductius clixés historiogràfics. Julià, doncs, proposa tornar als documents que millor registren les polèmiques d'ordre estètic d'aquella etapa i, sense prejudicis adquirits, «llegir-los en perspectiva», amb l'objectiu de «sostraire parcialment els autors i les obres de la crosta crítica que més de cent anys d'exegesi els ha anat dipositant al damunt». En aquest sentit no és gens casual que tots i cadascun dels capítols que componen el llibre estiguin encapçalats per un epígraf extret de *Literatura catalana contemporània*, en l'aspiració que sigui el mestratge d'agudesia i heterodòxia crítica que Joan Fuster va encarnar de manera proverbial en aquella obra de 1972 el qui empari a la fi tota l'operació. Comptat i debatut, la marca distintiva de l'exercici revisionista de Julià, com el lector ben aviat té ocasió de comprovar, és la de resituar les respectives poètiques dels autors del període en un context superior, més general i abstracte que l'imposat pel circuit literari local en què es van inscriure. Els successius capítols del llibre, en conseqüència, representen un esforç perquè l'anàlisi aconsegueixi

obrir el focus (amb perdó de la tòpica locució periodística) i ajudi a contemplar les divergències entre els adeptes d'una poesia de l'instint o de la forma en el marc de les transformacions estètiques que Europa presenciava en aquells mateixos moments.

Així doncs, i en l'ordre estricte dictat per la cronologia dels textos i obres corresponents, el llibre es dedica, l'una rere l'altra, a definir i caracteritzar les poètiques de Caterina Albert/Víctor Català, Joan Maragall, Miquel Costa i Llobera, Joan Alcover, Miquel dels Sants Oliver, Josep Carner i Jaume Bofill i Mates/Guerau de Liost. El capítol sobre Caterina Albert gravita molt en particular damunt la seva controvèrsia epistolar amb Joan Maragall, i matisa l'aposta creativa de l'autora aproximant-la als presupòsits artístics de l'escola verista italiana. La posició de Maragall és considerada a partir de les innovacions incorporades pel seu llibre *Enllà* (1906), en sintonia amb exercicis similars d'arreu del continent. El triangle de poetes balears (Costa, Alcover, Oliver) és objecte d'un joc creuat de testimonis, en favor d'una dialèctica que oscil·la entre valors tan diversos com el rigor formal del poema, l'experiència vital que pot nodrir-lo i una creixent despersonalització del jo poètic. La figura de Carner és vista en detall en la progressió que va fer-lo derivar des de l'actitud romàntica del seu primerenc *Llibre dels poetes* (1904) fins a la urbanitat moderna dels seus llibres de 1914. I —en un canvi substancial respecte de l'estructura de les seccions precedents— l'últim estudi individual del llibre no se centra tant en un enfilall d'opinions crítiques com en la interpretació dels canvis que fan dels poemes de *La ciutat d'ivori* (1918) de Guerau de Liost una mostra d'emascament del subjecte poètic, i de veu irònica plenament contemporània. Un apartat final amb caràcter d'epíleg malda per inserir les novetats exemplificades pels autors comentats al llarg de l'obra en el context de la literatura europea que inaugura el nou segle, i que, en el cas de la poesia, sembla moure-la a confondre els seus límits amb els dels gèneres veïns de la narrativa i el teatre, en un aiguabarreig característic de l'«art híbrid» que segons Julià defineix emblemàticament la passada centúria.

Cal apressar-se a celebrar tant l'encert en la tria dels «casos» que estudia el llibre (potser en aquest sentit només cal plànyer que Eugeni d'Ors sigui com un fantasma que veiem transitar amunt i avall del volum, sense comparèixer-hi del tot), com també la pertinència de la documentació que els il·lustra, i que, en efecte, ajuda a qüestionar moltes de les opinions prefabricades amb què sovint ens enfrontem a la periodització literària i a la còmoda i automàtica inclusió dels autors en escoles i moviments d'una pretesa puritat conceptual. Sovint la simple experiència d'escoltar de primera mà què van dir els poetes a propòsit d'ells mateixos i dels seus suposats «rivals» estètics resulta sorprenent, com passa quan llegim els elogis afinats de Caterina Albert de Verdager i de Maragall al costat del seu blasme de Zola, o bé en comprovar com Carner, amb una pruija quasi salomònica, decretava que tot excés programàtic és dolent, perquè si Maragall «va dar flors i fulles i exsudacions gomoses», Costa i Llobera també «embolcallà algun cop en simple retòrica emocios estantisses». El recurs als textos és revela doncs com a altament saludable per combatre els dogmes precipitats, però també cal agrair-li a l'autor, com abans hem avançat, que porti al llibre una molt ben vinguda dimensió comparatística. I és que aquí i allà veiem tothora Julià invitant el lector a uns exercicis de sincronicitat, i de recerca d'unes inesperades concomitancies, que resulten sovint reveladors: la pura constatació que dues obres afins han estat escrites simultàniament a milers de quilòmetres de distància, sense cap mutu coneixement per part dels seus autors, és sempre d'un efecte infal·lible, un efecte que ens força a mirar la literatura catalana amb uns ulls europeus o, si més no, a través d'un angular que ens estimula la comparació i que farà de retruc que els més recalcitants ja no puguin continuar estalviant-se-la. Connectar Víctor Català amb els seus coetanis Joseph Conrad i Giovanni Verga, o Maragall amb Yeats o amb Rilke, per exemple, i veure així els nostres autors enfrontats a dilemes similars als de creadors d'altres països, no és pas lliurar-se a provar un sistema d'influències d'impossible documentació (però és que aquest ja no és un comparatisme que hagi de viure del *rapport de faits*), sinó fer entendre l'evolució literària del nostre país en la seva vinculació a uns debats i uns problemes que van ser també, com a mínim, els de tot un continent. La progressiva consolidació d'una figura de poeta empesa per un «impuls professional» —en expressió de Jordi Castellanós— i tot el joc de les seves estratègies per ficcionalitzar l'experiència personal i articular una distància entre el seu jo social i el llibresc (veritable centre temàtic del volum que comentem), és un

problema massa general i massa estès com per tancar-lo dins les fronteres d'una única tradició literària nacional.

Llevat de l'epíleg del llibre, en què retre compte del curs global de la literatura occidental moderna era matèria evidentment excessiva per un nombre de pàgines tan exigü, és encomiable en la majoria de casos la proporció entre les dimensions del tema en litigi i el conjunt de testimonis que són mobilitzats en suport del seu contrast o de la seva confirmació. Si de cas, el que més aviat tocaria algun cop fóra de demanar a l'assagista que fos una mica menys modest i no cedís tant la seva paraula a la d'altri, si més no per pausar el ritme del discurs i evitar el vertigen que algun cop pot provocar el fet de passar en menys d'una pàgina, per exemple, de les paraules de Carner a les de Walter Pater i d'aquestes a les de Friedrich Nietzsche. Qui de tant en tant prova d'infondre energia imaginativa a l'assaig, convidant-nos a somiar que en una mateixa sessió a l'Ateneu de Barcelona van poder coincidir Alcover, Maragall i Carner, o fent-nos fantasiejar amb el que Sigmund Freud hauria pogut fer amb una poesia com la de Bofill i Mates, és per força algú que no hauria de reservar-se de manera tan exclusiva i reiterada un simple paper d'escoliaista.

Sigui com sigui, *L'ofici i el do* excel·leix en l'àmbit dinàmic de l'assaig literari. Com no podria sorprendre el qui ja conegui algun dels altres títols de l'autor, l'exposició discorre sense notes ni cap aparat que arribés a distreure del curs de la seqüència de les proves adduïdes i de la seva anàlisi, en un to civilitzat sense voler ser erudit i amb el recurs a aquella amenitat pròpia de l'alta divulgació, reforçada en aquest cas, si es pot dir així, amb l'escreix d'un cert enjòlit, el punt d'imprevisible —davant la constel·lació de cites— de no poder endevinar a quin tipus de document serem acarats a continuació, del moment que, per abonar una determinada tesi, Julià pot recórrer per igual a l'argument d'una obra, al text d'una carta, a la resposta a una entrevista, a les idees d'un autor coetani o no, i fins i tot a la interpretació gràfica d'una pintura romàntica (com passa a la introducció) —i és que ja hem dit que és ben palesa la intenció de donar a tot el conjunt la personal empremta del gènere que va inventar Montaigne. En aquest sentit, tan sols podria ser objectable el caràcter un pèl massa professoral d'algun passatge, en què la reiteració d'un mateix esquema expositiu (argument a demostrar—cita de suport—glossa de la cita) pren alguna cosa de mecànic, i obliga, en el nivell més simple del sistema de referències, a un fatigós recurs constant a la perfrasi i la circumlocució («l'autora de l'Escala», «el poeta de *Visions & Cants*», «l'escriptor català», etc.). Probablement tingui també el mateix origen en un vici oral del discurs acadèmic una ocasional tendència a la sobreexplicació, que de vegades pot provocar en algun lector la reacció incòmoda de qui veu que li aclareixen la gràcia d'un acudit que ell hauria pogut entendre per ell sol. En qualsevol cas, aquests no són sinó els disculpables fruits d'una sana actitud pedagògica, aquella que vol per tots els mitjans que qui llegeix cregui en la pròpia visió i la comparteixi, i, amb ella, la convicció que tot lliga, que tot quadra, que tot és o pot ser un vas comunicant dins el fenomen fascinant i polièdric de la literatura.

És difícil que hi hagi cap lector que reprimeixi un somriure en llegir que Joan Alcover temia el 1903 que «l'època de transició, d'esburbament i de crisi» que aleshores definia la poesia del país no acabés conduint a la mateixa fi que va fer l'altre període a què segons ell s'assemblava, ni més ni menys que «les darreries de la Roma pagana». El temps s'ha encarregat d'esvaïr aquella desconfiança i demostrar que en realitat en aquells dies tot just eren sembrades «les infinites llavors que espargeix la càlida ventada de la renovança», com escrivia Carner només cinc anys més tard. Una de les millors coses de *L'ofici i el do* és que amb la seva generositat documental permet abundar en discrepàncies i contrastos com el que acabem de subratllar, i encomanar-nos una mica d'aquell relativisme de què fa gala tothom que sap que el cànon i la història literaris són fets de reescriptures contínues, i que no coneixen altra geometria que no sigui la variable. Mig segle després dels debats que el llibre recrea, el 1951, en una prosa merescudament cèlebre («Kafka y sus precursoras»), Jorge Luis Borges ens va ensenyar que cada escriptor crea els seus precursors i que, en fer-ho, no solament altera tot el nostre passat, sinó un esdevenidor encara per conèixer. Segons l'autor argentí, en aquest gest «no importa gens la identitat o la pluralitat dels homes». Cent anys procuren una perspectiva prou rica com per tornar —més enllà dels noms propis— sobre la poesia que ingènua o sentimental, espontània o cisellada, efusiva o objectiva, van lle-

gir els nostres besavis. I en aquest retorn al passat (un retorn madur, assenyat, gens ingenu) l'assaig de Jordi Julià ens pot ser una guia enormement instructiva.

Pere BALLART
Universitat Autònoma de Barcelona

KREMnitz, Georg (2015): *Frankreichs Sprachen*. Berlin: De Gruyter, XI + 203 p. (Romanistische Arbeitshefte, 60).

Georg Kremnitz, bien connu dans le monde de la linguistique comme expert en sociolinguistique travaillant sur des langues romanes minoritaires comme l'occitan, le catalan et les créoles à base française, fait avec son nouveau livre le panorama des langues parlées sur le territoire français ainsi que de la politique linguistique de la France. Il s'agit ici d'un manuel destiné prioritairement aux étudiants désirant s'orienter dans cette thématique. Un volume collectif intitulé *Histoire sociale des langues de France* — œuvre monumentale donnant des informations plus amples (906 pages) et destinée à un public spécialisé — a aussi paru récemment (en 2013) sous la direction de Georg Kremnitz. Ce volume, élaboré par le collectif *Pour une histoire sociale des langues de France*, constituera l'appui privilégié pour un approfondissement des sujets traités dans ce manuel plus modeste : ainsi Kremnitz renvoie fréquemment pour des indications supplémentaires aux contributions écrites par des spécialistes éminents dans leur domaine.

Le manuel *Frankreichs Sprachen* [« Les langues de (la) France »] fait partie de la série *Romanistische Arbeitshefte* qui a pour vocation de proposer des introductions à un domaine de la linguistique romane comprenant des exercices à la fin de chaque chapitre. Il est divisé en dix chapitres : le premier chapitre introductif présente des données essentielles sur la population et l'immigration. L'histoire des langues et la politique linguistique de la France sont abordées ensuite, suivies d'une présentation de la terminologie élémentaire (chapitre 3). Les quatre chapitres suivants entrent dans le vif du sujet, les langues individuelles. Elles sont regroupées selon des catégories établies : les langues autochtones (4), les langues non territorialisées (5), les langues des DOM-TOM (6) et, en dernier, un choix de langues de l'immigration (7). À la fin de la partie principale se trouve une discussion des possibilités et des limites d'un aménagement linguistique visant à encourager le plurilinguisme (8). Une annexe (9) contenant des textes essentiels dans ce domaine comme p. ex. l'*ordonnance de Villers-Cotterêts* (par extraits) ou la *liste Cerquiglini* et la bibliographie (10) concluent le manuel.

Les trois premiers chapitres établissent les fondements en donnant les données de base, les étapes essentielles de l'histoire des langues et de la politique linguistique française et une sorte de glossaire de termes techniques clés définis et expliqués tel que état, nation, langue (langues par distanciation et langues par élaboration / *Abstand- und Ausbausprachen*),¹ politique linguistique ; variété et dialecte, patois, bi- ou plurilinguisme : bilinguisme, diglossie, langues dominantes vs. langues dominées ; communication vs. démarcation (identité) ; compétence et performance ; statut, prestige et valeur communicative ; normativisation / codification vs. normalisation. Tous ces termes sont commentés magistralement, complétés d'une riche documentation. Seul les termes *compétence* et *performance* (44) sont privés d'une référence à un ouvrage précis et son inclusion dans la bibliographie : Chomsky (1964 : 915-916) les évoque pour la première fois lors d'une séance plénière d'un congrès le 31 août 1962 ; le *locus classicus* est cependant Chomsky (1965 : 4). Le terme *patois* (31-33) est qualifié comme impossible dans tout discours scientifique sérieux (33). Cet avis de Kremnitz est cependant loin d'être suivi par tout chercheur ou institution désirant valoriser les langues ou dialectes, sans parler des locuteurs eux-mêmes.²

1. Le *locus classicus* pour ces définitions est cependant Kloss (1952: 15-24, 1978²: 23-30) et non pas Kloss (1967).

2. Ce débat relève plutôt du discours du militantisme occitan qui a lutté pour une reconnaissance comme langue et contre l'éparpillement du domaine linguistique en une multitude de dialectes ou « patois ». En dehors du do-